

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 6 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Аминов Хамидулла Абдирахимович -</i> БОБУР ДАВРИДАГИ САМАРҚАНД ШАЙХУЛИСЛОМИ	9-14
<i>Неъматов Рустам Абдуваид ўғли</i> ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМДА КЕЧГАН ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР	15-23
<i>Raxmanov Zafar Adilovich, Aloxunov Alisher Ahmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI ARXEOLOGIK YODGORLIK LARI JOYLASHUV QONUNIYATLARI: TAHLIL VA MULOHAZALAR	23-32
<i>Мансуров Музаффаржон</i> СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА МАДАНИЙ ТУРИЗМНИНГ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ	32-42
<i>Mirsoatova Sayyora Turg'unovna, Muhsiddinov Ahrorbek Mamurovich</i> FARG'ONA MEZOLIT VA NEOLIT DAVRI JAMOALARINI O'ZARO MADANIY ALOQALARI XUSUSIDA	43-48

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Kurpayanidi Konstantin Ivanovich</i> COVID-19 PANDEMIYASI OQIBATLARINI BARTARAF ETISH SHAROITIDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARNI JORIY ETISH MASALALARI	49-55
<i>Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li</i> КОМПАНИЯЛАР САМАРАЛИ БОШҚАРУВ ТИЗИМИДА ИЧКИ НАЗОРАТНИНГ О'РНИ	56-65
<i>Абдуллаева Зульфия Иззатовна</i> ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ КЛИЕНТОВ ГОСТИНИЦ	66-74
<i>Алимова Муниса Юлчиевна</i> ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР ТАСНИФИ	75-80
<i>Абдиева Наргиза Шухратовна</i> ИЧКИ АУДИТДА ФИРИБГАРЛИК РИСКНИ АНИҚЛАШ ВА БАҲОЛАШ	81-91
<i>Тўхтасинова Дилдора Раҳмонбердиевна, Ахунова Маърифат Хакимовна</i> ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ҲАЁТ	92-97
<i>Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li</i> BOZOR ISLOHOTLARI SHAROITIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	98-103
<i>Савинова Галина Анатольевна</i> ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ МСФО И НСБУ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОСТАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ	104-108
<i>Qodirov Sardorbek Isroiljon o'g'li</i> QURILISH SANOATI KORXONALARI FAOLIYATINI RAQAMLI TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MASALALARI	109-114

Урдушев Хамракул, Мавлянов Мажид, Эшанкулов Сирожиддин, Розиева Гулхаё
 АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА УЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА РАҚАМЛИ
 ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ 115-125

Худаярова Хуршида Абдуназаровна
 ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МУАММОЛАРИ
 ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ 126-132

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Бойдадаев Абдуррохмон Толибжон ўғли
 РЕНЕССАНС ДАВРИДА ПАНТЕИСТИК ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ..... 133-141

Аликулов Хусниддин Акбарович
 ҲОЗИРГИ ДАВРДА ГЛОБАЛ ЭКОЛОГИК ХАВФ-ХАТАР ВА НАНОТЕХНОЛОГИЯЛАР .142-151

Саидова Камола Усканбаевна
 РЕНЕССАНС ДАВРИ САНЪАТИ – ЖАҲОН МАДАНИЯТИ АЖРАЛМАС ҚИСМИ
 СИФАТИДА 152-156

Shirinov Anvar Qanoatovich
 MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTI SOHASIDAGI STRATEGIYALARNING IJTIMOYIY-
 FALSAFIY TAHLILI 157-162

Хасанов Бобуржон Хакимович
 ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ОММАВИЙ НОРОЗИЛИК ҲАРАКАТЛАРИНИ ОЛДИНИ
 ОЛИШНИНГ ҲОЖИВИЙ-МАҲКУРАВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ 163-167

Xodjayeva Fotima Nabixonovna
 AHMAD G'AZZOLIYNING "SAVONIH" ASARI HAQIDA QISQACHA TASNIF168-172

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Rustamova Shaxnoza Abduraximovna
 MATN, TARJIMA TURLARI VA TARJIMADA TARJIMON MAHORATINING O'RNINI 173-180

Abdulloyeva Kamola Mirxon qizi
 MUALLIF DISKURSIV SHAXSI TUSHUNCHASI, STRUKTURASI VA RIVOJLANISH
 TENDENSIYALARI 181-191

Turg'unova Fazilat Rustam qizi
 PRAGMALINGVISTIKA NUQTAI NAZARIDAN SARLAVHA FUNKTSIYALARI 192-197

Saidov O'lmas Raxmatovich
 O'ZBEK TILI ISH YURITISH TERMINLARINING ETIMOLOGIK TAVSIFI 198-206

Xuramova Dildora Rahkmonkulovna, Axmedova Firuza Asrorovna
 O'ZBEKISTONDA TARJIMONLARNING TARJIMA USLUBINI BERILISHI XUSUSIDA 207-213

Ataboyev Isroiljon Mirza o'g'li
 MADANIYATLARARO SIYOSIY MAKONDA TAJOVUZKOR SALOHİYATGA EGA NUTQ
 TA'SIRINING USULLARI 214-219

Murodova Nilufar Karomatovna
BLOGGERLIK FAOLIYATIDA MAHORAT MASALALARI 220-224

Ochilova Hilola Husan qizi
XITOIY TILIDA NOMINALIZATSIYA HODISASI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR 225-229

Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li
NEMIS TILIGA CHET TILIDAN O'ZLASHAGAN SO'ZLARNING STRUKTURAL-SEMANTIK
TADQIQI 230-238

Yakubova Nilufar Egamberganovna
"MULLO NASRIDIN" – TURKIY MATBUOT TARIXIDA MUHIM HODISA 239-245

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Абдуллаева Маликабону Эркин қизи
ХАЛҚ ТАЪЛИМИДА МАЪМУРИЙ БОШҚАРУВ ВА МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИ БИЛАН
БОҒЛИҚ КОРРУПЦИЯВИЙ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ 246-256

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jumayev Rustam G'aniyevich
IJTIMOIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI
TAKOMILLASHTIRISH 257-263

Бозорова Муслима
ЭТНОПЕДАГОГИКА ТАЛАБА-ЁШЛАРДА ЎЗБЕКОНА МИЛЛИЙ ЎЗИГА ХОСЛИКНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА 264-270

Samadova Sarvinoz Samad qizi
YOSHLARNI BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHGA DOIR KOMPETENSIYALAR.... 271-275

Жўраев Воҳид Тожимаматович
РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ТАЪЛИМ
МУАССАСАСИНИ БОШҚАРИШ 276-288

Бозорова Назокат
ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИГА ОИД МАҲАЛЛИЙ МУЗЕЙ МАТЕРИАЛЛАРИ
ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ-ТАДҚИҚОТ ФАОЛИЯТИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ
СИФАТИДА 289-295

Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li
МАКТАВ О'QUVCHILARINI HUQUQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH TEKNOLOGIYALARI
BORASIDA EKSPERIMENT ISHLARINI TASHKIL ETISH VA NATIJALAR TAHLILI 296-301

Sharipova Sitara Xaydarovna
OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA RUS TILI FANINI O'QITISHDA MUAMMOLI TA'LIMDAN
FOYDALANISH 302-307

Isag'aliyeva Sadafxon Muxammadaminovna
BIOLOGIYA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INTERFAOL USULLARNI
QO'LLASH 308-312

<i>Umarov Abdusamat Abdumalikovich, Xojimurodova Mahliyoхon Kenjavoy qizi</i> OILA VA NIKOH SHAROITIDA AYOLLAR SPORTINING MUAMMOLARI	313-317
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH TEXNOLOGIYASINING MOHIYATI VA MAZMUNI...318-325	
<i>Ro'ziev Rustam Ro'zimurodovich</i> YONG'IN XAVFSIZLIGI MADANIYATI-ODDIYLIKDAN KOMILLIK SARI	326-330
<i>Акрамов Баходир</i> МАЛАКАЛИ ДАРВОЗАБОНЛАРНИ ЎЙИН ДАВОМИДА БАЖАРИЛАДИГАН ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ	331-336
<i>Anvarjonov Ahrorjon Ahadjon o'g'li</i> BO'LAJAK TARIXCHILARDA TARIX FALSAFASI VA UNING ZAMONAVIY KONSEPSIYALARIGA DOIR BILIMLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	337-342
<i>Umarov Bekzod Azizovich</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA PEDAGOGLARNING PROFESSIONAL KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI	343-349
<i>Бекимбетова Дильфуза Оралбаевна</i> РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	350-356

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари. -№ 6 (3)-2023.
ISSN: 2181-1342 (Online)
<https://scienceproblems.uz>

13.00.00 – Педагогика фанлари

Isag'aliyeva Sadafxon Muxammadaminovna
Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi
El.pochta: sadafxonisagaliyeva@gmail.com

BIOLOGIYA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INTERFAOL USULLARNI QO'LLASH

Annotatsiya. Maqolada maktabda biologiya fanini o'qitish samaradorligini oshirishda interfaol usullarni qo'llash bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan. Baliqlar sinfini FSMU, T-jadval kabi interfaol usullari asosida o'qitish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: funksional savodxonlik, FSMU, T jadval, interfaol usul, baliqlar sinfi.

Исагалиева Садафхон Мухаммадаминовна
Ферганский государственный
университет, преподаватель

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ БИОЛОГИИ

Аннотация. В статье представлена информация об использовании интерактивных методов для повышения эффективности преподавания биологии в школе. Освещены вопросы обучения темы класс рыбы на основе интерактивных методов, таких как ФСМУ, Т схема.

Ключевые слова. функциональная грамотность, FSMU, таблица Т, интерактивный метод, класс рыбы.

Isagalieva Sadafxon Mukhammadaminovna
Fergana State University, Teacher

USING INTERACTIVE METHODS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF TEACHING BIOLOGY

Abstract. In the article provides information on applying of interactive methods to improve the effectiveness of teaching biology at school. The issues of teaching are highlighted the topic of the fishes based on interactive methods, such as ORPG and T table.

Key words: functional literacy, ORPG, T table, interactive method, fishes based.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6Y2023N41>

Kirish. Respublikamizda umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish, bilimni baholashning intensiv texnologiyalarini, interfaol, avtomatlashgan dasturiy vositalarini ishlab chiqish, zamonaviy metodikalar asosida takomillashtirish bo'yicha xalqaro qiyosiy tadqiqotlar asosida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmogda. Bugungi kunda yurtimizda xalqaro tadqiqotlar ko'lamini kengaytirish, jumladan

“O‘zbekiston Respublikasining 2030 yilga kelib, PISA (The Programme for International Student Assessment) Xalqaro miqiyosda o‘quvchilarni baholash dasturi reytingi bo‘yicha jahonning birinchi 30 ta ilg‘or mamlakati qatoriga kirishiga erishish” [1], davlatimiz o‘rta ta‘lim sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish sohasida samarali tadqiqotlar olib borishni talab etmoqda.

Funksional savodxonlik so‘nggi yillarda ta‘lim sohasining barcha bo‘g‘inlarida asosiy muhokama mavzusiga aylandi. Bugungi kunda 10 va 20 yil avvalgiga qaraganda rivojlanish tendentsiyasi tezkor va ancha murakkablashganligi pedagogikada yangi ta‘lim texnologiyalari, yangi kasblarning paydo bo‘lishiga, inson shaxsining iqtisodiy va ijtimoiy-psixologik o‘zgarishiga sabab bo‘lmoqda.

Bu esa o‘z navbatida raqamli ta‘lim texnologiyalarining rivojlanishi, funksional savodxonlik tushunchasini raqamli-vizual muhitda takomillashtirish, metodik ta‘minotini mustahkamlash muammosini yuzaga keltirdi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. O‘zbekiston Respublikasida ta‘lim tizimini mazmunan yangilash, axborotlar globallashtirish davrida pedagogik interfaol usullarni qo‘llash muhim vazifalar qatoridan joy oladi [2]. Pedagogik ta‘lim tizimida grafik organayzerlardan foydalanib o‘qitishning joriy etilishi malakali pedagog kadrlarni tayyorlash samaradorligini oshirishga yordam berish bilan birga o‘quvchilarning funksional savodxonligini oshiradi [3, 4]. Har qanday tizimga joriy etilgan yangilikning samarasi uning ishtirokshilari tomonidan puxta o‘zlashtirib olingan taqdiridagina o‘zining natijasini berishi hammaga ma‘lum.

Bu jihatdan maktab ta‘lim tizimida biologiya fan tarmoqlarini o‘qitish mobaynida turli interfaol usullardan samarali foydalanish o‘quvchilarning har tomonlama savodxonliklarini oshirishga va mukammal bilim olishlari uchun xizmat qiladi. Bunday usullar o‘quvchilarda dialogik yondashuvni, shaxs sifatidagi bilimlari izohini, hamkorlikdagi ta‘limni hamda shaxsga yo‘naltirilgan individual bilimlarni muammoli tarzda bayon etishni taqazo etadi [5, 6].

Muhokama va natijalar. Mavzu bo‘yicha asosiy tushunchalarga to‘xtaladigan bo‘lsak, baliqlar - qadimgi birlamchi jag‘-og‘izli umurtqali suvda yashovchi hayvonlar hisoblanib, baliq faqat suvda yashash qobiliyati bilan boshqa hayvonlardan farq qiladi. Harakat qilish usuli-mexanizmi butun gavdaning yon tomonga qarab to‘l- qinsimon kuchli dum harakati yordamida amalga oshadi. Ko‘krak va qorin juft suzgich qanotlar baliqni suvda muvozanatda ushlab, harakatining tekis va to‘g‘riligini, rul va ba‘zan harakatini ta‘minlaydi. dumosti yoki anal suzgich qanotlari esa gavdaning turg‘unligini ta‘minlab beradi.

Hozirgi kunda baliqlarning 20 ming atrofida turlari aniqlangan. Baliqlar yer sharining barcha suv havzalarida uchraydi. Ularning o‘lchamlari turlicha. Masalan, kitsimon akulaning uzunligi 20 m, og‘irligi 15-20 t.gacha yetadi, skatning massasi 2-3 t, ko‘ndalangiga esa 7 m. Ikkinchi tomondan, buqa baliq atigi 1,5 sm.

Suv biotsenozida baliqlar yetakchi o‘rindagi hayvonlar va qimmatbaho go‘sht hamda yog‘ beruvchi oziq-ovqat obyekti hisoblanadi. Odatda, baliqlar katta sinfi ikkita: tog‘ayli; suyakli baliqlar sinfiga bo‘linadi.

Tog‘ayli baliqlar hozirgi zamon baliqlarining eng tarixiy vakili hisoblanadi. Skeleti faqat tog‘aydan iborat, ba‘zilarida ohak to‘planishi mumkin, suyak bo‘lmaydi. Havo pufakchalari bo‘lmaydi. Suyakli baliqlar to‘g‘risida ham shunday qisqa ma‘lumot beriladi. Bu ma‘lumotlarni interfaol usulda taqdim etish yaxshi samara beradi.

Biologiya o'qitish samaradorligini oshirishda interfaol usullardan FSMU va T jadval metodlarini "Baliqlar katta sinfi" mavzusini o'qitishda qo'llash muhim vazifalar qatoridan joy olib, bugungi kunning maktab o'quvshilari savodxonligini oshirishni taqozo etadi va mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Masalan, FSMU usuli – bu usulda muammo sifatida o'rganilayotgan obyekt haqidagi ma'lumotlar keltiriladi. Obyektga har tomondan yondashiladi: muammoning sababi, sababni izohlash ushuni qo'shimsha ma'lumotlar va shular asosida o'quvshining barcha aytgan ma'lumotlari umumlashtiriladi. Aytgan har bir ma'lumoti rag'batlantirilib borilishi kerak. Kutilmagan mantiqiy fikrlarni ommaga bildirishga erishish muhim va keng doirada fikrlashga undash ham o'quvchining faolligini oshirishga xizmat qiladi. Bu usulda o'quvchining har bir aytgan ma'lumoti muhim deb hisoblanadi va yozib boriladi. Bu esa o'quvchini o'ziga, bilimiga bo'lgan ishonshini oshiradi.

Ana'naviy tarzda baliqlar katta sinfiga tegishli ma'lumotlarni o'qituvchi tomonidan taqdim etilganda o'quvchi ikkinchi planga o'tib, matn shaklidagi darsga taalluqli materiallarni tinglash ko'nikmasi shakllanadi. Bu o'z navbatida o'quvchilar bilim darajasini pasayishiga sabab bo'ladi, sabab tariqasida funktsional savodxonlik rivojlanishi, bilimni baholash texnologiyalarini joriy etish samaradorligining pastligi, interfaol usul yo'qligi, dasturiy ko'rgazmali vositalarni qo'llanilmaganligi bilan tushuntirish mumkin. Interfaol FSMU usulini qo'llash esa o'quvchilar faolligini oshirish bilan birga o'qituvchi ikkinshi darajaga o'tadi. Bunu quyidagi FSMU jadvali orqali tashkil etish mumkin.

FSMU	
F-Fikringizni bayon eting 1. Oddiy zog'ora baliq 2. Oq akula	M-Keltirilgan sababni izohlang 1. Tanasi shilimshiq modda ajratadi, tangachalari suyakli 2. Tanasida harakatlanishga yordam beradigan yog' ajraladi, Plakoid tangachali
S-Fikringiz bayoniga sabab ko'rsating 1. Tanasi suyri shaklda. Tanasining rangi suv ustidan kulrang, suv ostidan oqish rangda ko'rinadi. 2. Terisi silliq, suzgichlari o'tkir	U-Fikringizni umumlashtiring 1. Oddiy zog'ora baliq- Tanasi suyri shaklda. Tanasining rangi suv ustidan kulrang, suv ostidan oqish rangda ko'rinadi. Tanasi shilimshiq modda ajratadi, tangachalari suyakli 2. Oq akula- Terisi silliq, suzgichlari o'tkir. Tanasida harakatlanishga yordam beradigan yog' ajraladi, Plakoid tangachali

Yana bir usulimiz T-jadval bo'lib, bu usul asosida berilgan barcha ma'lumotlar solishtiriladi, taqqoslanadi, fikrlar qarama-qarshiligi paydo bo'ladi va tanqidiy mushohadaga sabab bo'ladi. Bu usulda shakllantirilgan ma'lumotlar ma'lum bir izchillikka ega bo'ladi va o'quvchini fikrlashga majbur qiladi.

Ushbu usulni konsepsiyaga, voqeilikka, obyektga nisbatan munosabat bildirish ushuni qo'llash yaxshi samara beradi. Usulning maqsadi quyidagilarni ko'zda tutadi: bitta konsepsiya (ma'lumot)ning xos jihatlarini o'zaro solishtirish yoki ularni mosligini ha/yo'q, ha/qarshi shaklida tahlil qilish ushuni. Tanqidiy mushohadani yanada rivojlantiradi.

T- sxema usulida o'qituvchi mavzuni bayon qiladi va ta'lim oluvchilarga ikki qarama-

qarshi jihat haqida boshlang'ish ma'lumotlarni beradi. Topshiriqni yakka tartibda bajarishlarini so'raydi va 5-10 daqiqa vaqt ajratadi. Vaqt tugagach o'quvchilardan izohlarsiz o'z fikr-mulohazalarini o'qib eshittirishlarini aytadi. Bu ishlarni kishik guruhlar tashkil qilgan holda o'tkazish ham yaxshi samara beradi. Masalan quyidagicha T-sxema tuzib o'quvchilarga tarqatadi va fikrlarini izohlashni so'raydi, bu jarayonda bir-biriga qarama-qarshi fikrlar, qarashlar, ma'lumotlar, axborotlar ifodalanadi. Yakunlovchi tariqasida o'qituvchi yakuniy sxemani taqdim qiladi. O'quvchilar olingan oxirgi ma'lumotlar asosida o'zlarida yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarni aniqlash va so'ngi xulosani o'zlari chiqarish imkoniga ega bo'ladilar.

T-jadval asosida ta'lim berish baliqlar katta sinfi bo'yicha o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malaka hamda jamoada ishlashning muayyan axloqiy sifatlarini o'zlashtirish yo'lida o'zaro birgalikda asoslangan harakatlarni tashkil etishga erishiladi.

T-jadval grafik organayzeri baliqlar katta sinfi bo'yicha tayanch tushunchalarni bir-biri bilan o'zaro solishtirish, qiyoslash asosida mavzuning muayyan jihatini bir necha asosiy belgilarga ko'ra batafsil yoritish maqsadida qo'llanildi. Ko'p hollarda T-jadval grafik organayzeri baliqlar mavzusi mazmunida yoritiladigan bir necha holatlarning afzallik yoki kamchiliklarini, samarali yoki samarasizligini, bugungi kunning istiqboli uchun ahamiyatini taqqoslashda ham yaxshi samara beradi. Mashg'ulotda T-jadval grafik organayzeridan foydalanish uchun o'quvchilarning e'tiboriga quyidagi sxema havola qilinadi.

T-jadval

Ha	Savollar	Yo'q
	1.Baliqlardagi harakat a'zolari suzgichlari hisoblanadi.	
	2.Tog'ayli baliqlar 2 ta kenja sinfga bo'linadi.	
	3.Tog'ayli baliqlarda suyak bo'ladi.	
	4.Baliqlarning rangi himoyani ta'minlaydi.	
	5.Tog'ayli baliqlar tirik tug'ib ko'payadi.	
	6.Tanasining shakli suyri.	
	7.Beluga, sterlyad, sohta kurakburun, bakra baliq O'zbekiston Qizil kitobiga kiritilgan.	
	8.Tog'ayli baliqlardan qora ikra olinadi.	
	9.Losos seldsimonlar oilasiga kiradi.	
	10.Losos balig'i iste'mol qilinmaydi.	
	11.Laqqalarning jag'larida tishlari bo'ladi.	
	12.Cho'rtanbaliqning uzunligi 15 metr.	
	13.Treska 2,5-10 mln donagacha tuxum qo'yadi.	
	14.Osyotrsimonlar shimoliy yarimsharda tarqalgan.	
	15.Tog'ayli baliqlarning skeleti faqat tog'aydan iborat	
	16.Boshining yon tomonlarida 5 juftdan jabra yoriqlari joylashgan.	
	17.Og'iz teshigi boshning ostki tomonida ko'ndalang joylashadi.	
	18.Og'zining ustki tomonida bir juft burun teshigi bor.	
	19.Bosh bilan tananing ikki yon tomonida yon shiziq bo'ylab joylashgan sezgi organi bor.	
	20.O'q skeleti bir nechta umurtqalarning o'zaro qo'shilishidan hosil bo'lgan umurtqa pog'onasidan iborat.	
	21.Visseral skelet jabra yoyi, til osti yoyi va jag' yo'ylaridan	

tuzilgan.	
22. Juft suzgichlari skeleti suzgich va erkin kamar suzgichlari skeletidan tashkil topgan.	
23. Akulaning ko'krak suzgichlarining erkin skeleti 3 bo'limdan iborat.	

Bunday usullardan foydalanib bilim berilganda, o'quvchilar ma'lumotlarni grafik tarzda ifodalaydi. Sezgi organlari orqali qabul qilingan ma'lumot uzoq vaqt hotirada saqlanib qoladi hamda tasviriy hotira, tasviriy fikrlash qobiliyatini, intuitsiyani rivojlantiradi. Buyuk olim Eynshteyn aytganidek "Intuitsiya eng katta boylikdir".

Xulosa qiladigan bo'lsak, qo'llanilgan usullar motivatsiyani shakllantiradi. O'quvchilarni bilim olishga undaydi. Mustaqil va erkin fikrlashlarini, fanga nisbatan qiziqishlarini yanada oshiradi, o'z shaxsiga nisbatan mas'uliyatlilik hissini kushaytiradi, sohaga oid, ya'ni "Baliqlar katta sinfi" ilmiy manbalariga qiziqishini va eng muhimi jamoa bo'lib ishlash ko'nikmasini shakllantiradi.

Shuningdek, ko'rgazmali axborotni ta'minlaydi. Ma'lumotlarni qiziqarli tarzda, o'quvchilarga tushunarli va turli shakllarda – grafiklar ko'rinishida ifodalash imkonini beradi.

Funksional savodxonlik – biologiya bo'yicha olingan bilim, ko'nikma va malakalarni turli yo'nalish hamda sohalarda hayotiy muammolarni hal qilish uchun qo'llash qobiliyati hisoblanib, ongli ravishda baliqlar katta sinfi mavzusini o'zlashtirishda o'quvchilar muayyan muammoni hal qilish uchun mavzuga taalluqli barcha bilimlarni sintez qilishni o'rganadi, tabiiy-ilmiy savodxonlik darajasini oshishiga erishiladi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Incheon declaration/ Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (Word Education Forum, 19-22 may 2015, Incheon, Republic of Korea). - 48 p.
2. "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-sonli farmoni. <https://nrm.uz/sontentf?doc=587716>.
3. Isagaliyeva S. Functional literacy as a factor of formation of practical competences. / I International Scientific and Practical Conference «Challenges and problems of modern science», October 13-14, 2022, London, United Kingdom. 127 p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7226182>
4. Toshtemirova M., Isagaliyeva S. Main activity criteria in the development of imagination of primary school students.// Web of Scientist: International Scientific Research Journal. Volume 3, Issue 6, June, 2022 Pp. 320-322 DOI: <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/7BVKM>.
5. Isag'aliyeva S.M. Ta'lim tizimi samaradorligini oshirishning zamonaviy yo'llari //Ijodkor o'qituvchi jurnali. 2022. №23, 427-431 b.
6. Isag'aliyeva S.M. Baliqlar sinfi mavzusini o'qitishda qo'llaniladigan grafik organayzerlar //Ijodkor o'qituvchi jurnali. 2022. №23, 422-426 b.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).